

ІННОВАЦІЙНА СКЛАДОВА СТАЛОЇ РОЗБУДОВИ СИСТЕМ АГРОПРОМИСЛОВИХ РИНКІВ УКРАЇНИ

Нікішина О.В., доктор економічних наук,
старший науковий співробітник,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України», м. Одеса, Україна
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0002-7172-3551>
Зеркіна О.О., кандидат економічних наук, доцент,
ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних
досліджень НАН України», м. Одеса, Україна

Одним із принципів сталої розбудови систем агропромислових ринків (далі – АПР) є інноваційність. Він передбачає залучення інноваційних надбань вітчизняної науки для глибокої переробки аграрної сировини й випуску кінцевої продукції з доданою вартістю для потреб внутрішнього й зовнішнього ринків [1].

Формування інноваційної інфраструктури є одним із важливих завдань Цілі сталого розвитку (ЦСР) 9 «Промисловість, інновації та інфраструктура». У мирний час частка витрат на виконання наукових і науково-технічних робіт у ВВП складала всього 0,4 %, що значно нижче цільового індикатора 2030 р. (3 %). Питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промислової досягала 1,9 % (для переробної промисловості – 2,4 %), що менше значення 2030 р. (15 %) [2].

У воєнний час очікуваною є тенденція до погіршення індикаторів сталого розвитку для реалізації завдання 9.5 ЦСР 9 в Україні. У 2022 р. порівняно з 2021 р. загальні витрати промислових підприємств на інновації зменшилися на 25 % (табл. 1). У другий воєнний рік на фоні загального зменшення інноваційних витрат (на 8,5 %) відбувається зростання витрат на НДР, виконані іншими підприємствами (на 60,1 %) та власними силами (на 16,2 %), а також на наукові дослідження (на 20,5 %). Знижувальний тренд інших витрат на інновації (крім НДР) продовжився в 2023 р. (на 18,9 %).

У воєнний час видова структура промислових інновацій істотно не змінилася (див. табл. 1). У 2023 р. у структурі домінують інші інновації з часткою 65,3 %; питома вага наукових досліджень і НДР, виконаних власними силами, є приблизно однаковою і складає 34,7 % і 30,2 % відповідно. В умова війни зросла частка НДР, виконаних іншими підприємствами – з 2,7 % в 2021 р. до 4,5 % в 2023 р.

Таблиця 1

**Динаміка витрат на інновації промислових підприємств
України у мирний і воєнний час, млн. грн.**

Показники	2021	2022	2023	2022 у % до 2021	2023 у % до 2022
1. Витрати на інновації, всього, у т.ч. за видами:	10171,7	7640,5	6989,2	75,1	91,5
2. Наукові дослідження	3385,5	2014,9	2428,1	59,5	120,5
у % до загальних витрат на інновації	33,28	26,37	34,74	X	X
2.1. НДР, виконані власними силами	3111,4	1816,6	2110,7	58,4	116,2
У % до загальних витрат	30,59	23,78	30,20	X	X
2.2. НДР, виконані ін. підприємствами	274,2	198,3	317,4	72,3	160,1
у % до загальних витрат	2,70	2,60	4,54	X	X
3. Інші витрати на інновації (крім НДР)	6786,1	5625,6	4561,1	82,9	81,1
у % до загальних витрат	66,72	73,63	65,26	X	X

Джерело: укладено за даними Державної служби статистики України [3]

Також змінилася структура інновацій промислових підприємств за джерелами фінансування. У 2022 р. порівняно з 2020 р. відбулося скорочення частки власних коштів на 6,5 % за одночасного зростання питомої ваги коштів з інших джерел (на 5,5 %) та державного бюджету (на 1,4 %). Загалом у структурі промислових інновацій домінують власні кошти підприємств (78,9 % в 2022 р.) та інші джерела фінансування (17,3 %), що мають зростаючий тренд [1].

Незважаючи на воєнні дії, інноваційна активність промислових підприємств в Україні поступово відновлюється, ринкові суб'єкти адаптуються до нових умов господарювання, змінюючи структурні параметри інноваційної сфери. Так, у 2022 р. порівняно з 2021 р. кількість упроваджених видів інноваційної продукції зросла на 33,7 %, з них нових для ринку – на 8 %; у 2023 р. приріст склав 15,7 % і 7,9 % відповідно (табл. 2).

Незважаючи на 40 %-ве скорочення в 2022 р. упроваджених машин і обладнання, у другий воєнний рік їх кількість зросла на 16,2 %. Однак їх частка у загальній величині впровадженої інноваційної продукції зменшилася з 39,2 % в 2021 р. до 18 % в 2023 р. (див. табл. 2). У воєнний період кількість промислових підприємств, що впроваджували інновації, зросла на 2 од. (257 в 2023), у т.ч. в переробній промисловості – на 5 од (241 підприємство або 93,8 % від

загальної кількості). У сфері виробництва харчових продуктів у 2023 р. впроваджували інновації 51 суб'єкт (21,2 % від переробній промисловості), у сфері виготовлення напоїв – 8 підприємств [3].

Загалом аналіз показників інноваційної сфери (див. табл. 1, 2) свідчить про поступове відновлення інноваційної активності промислових підприємств, зокрема, в продовольчій сфері, та наявність у державі інноваційного потенціалу, достатнього для розбудови сталих і конкурентоспроможних систем АГП у воєнно-повоєнній економіці України.

Таблиця 2

**Кількість упровадженої інноваційної продукції
промислових підприємств в Україні, од.**

Показники	2020	2021	2022	2023	2022 у % до 2021	2023 у % до 2022
1. Кількість упроваджених видів інноваційної продукції, всього	4066	1756	2347	2715	133,7	115,7
2. З них нових для ринку	691	375	405	437	108,0	107,9
у % до загальної кількості	16,99	21,36	17,26	16,10	X	X
3. З них упроваджених машин, обладнання	647	689	420	488	61,0	116,2
у % до загальної кількості	15,91	39,24	17,90	17,97	X	X

Джерело: укладено за даними Державної служби статистики України [3]

У цілому для промисловості та її основних секторів характерна спадна тенденція інноваційної активності в воєнний час (табл. 3). У перший воєнний рік витрати на інновації в промисловості скоротилися на 24,9 %, у переробній – на 19,9 %; у другий воєнний рік темпи зменшення, склали 8,5 % і 5 % відповідно. У 2023 р. позитивною тенденцією стало зростання інноваційних витрат у сферах виробництва харчових продуктів (на 11,6 %), напоїв (на 90,5 %) та неметалевої мінеральної продукції (на 175 %), що загалом дозволило зменшити темпи скорочення показника для переробної промисловості та збільшити її частку в загальних інноваційних витратах з 84,9 % в 2021 р. до 94 % в 2023 р. Загалом проведені розрахунки свідчать про точкові тенденції відродження в 2023 р. інноваційної активності в деяких секторах АГП, їх вищу адаптивність і стійкість порівняно з іншими видами економічної діяльності. Сектор виробництва іншої неметалевої продукції продемонстрував найвищі темпи зростання інноваційних витрат; його питома вага зросла з 0,44 % в 2021 р. до 2,41 % в 2023 р. [4].

Динаміка витрат на інновації промислових підприємств за видами економічної діяльності, млн. грн.

Види економічної діяльності (ВЕД)	Роки			2022 у % до 2021	2023 у % до 2022
	2021	2022	2023		
1. Промисловість, всього	10171,7	7640,5	6989,2	75,1	91,5
2. Переробна промисловість, всього, у тому числі:					
2.1. Виробництво харчових продуктів	8637,9	6920,0	6572,5	80,1	95,0
<i>у % до переробної промисловості</i>	<i>10,27</i>	<i>12,82</i>	<i>15,07</i>	X	X
2.2. Виробництво напоїв	н.д.	221,5	422,0	X	190,5
<i>у % до переробної промисловості</i>	<i>X</i>	<i>3,20</i>	<i>6,42</i>	<i>X</i>	<i>X</i>
2.3. Виробництво ін. неметалевої мінеральної продукції	38,2	57,7	158,3	150,9	274,5
<i>у % до переробної промисловості</i>	<i>0,44</i>	<i>0,83</i>	<i>2,41</i>	<i>X</i>	<i>X</i>
3. Постачання електроенергії	319,5	413,6	320,7	129,5	77,6
<i>у % до промисловості</i>	<i>3,1</i>	<i>5,4</i>	<i>4,6</i>	<i>X</i>	<i>X</i>
4. Добувна промисловість	1153,6	245,9	69,5	21,3	28,3
<i>у % до промисловості</i>	<i>11,34</i>	<i>3,22</i>	<i>0,99</i>	<i>28,4</i>	<i>30,9</i>

Джерело: укладено за даними Державної служби статистики України [3]

Таким чином, враховуючи позитивний вплив впроваджених інновацій на тенденції розвитку вітчизняних ринків агрохімії в воєнний час, можна стверджувати, що інноваційні надбання посилюють адаптивність, відтак, і загрозостійкість систем АПР. Це доводить важливість їх застосування в ході розбудови ринків продуктів глибокої переробки сировини в воєнно-повоєнній економіці України.

Література:

1. Нікішина О.В. Методологічні засади та принципи розбудови систем агропромислових ринків України в воєнно-повоєнний період. *Grail of Science*. 2024. № 46, С. 407-425. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.29.11.2024.046>
2. Цілі Сталого Розвитку: Україна. Національна доповідь. Київ : Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, 2017. 174 с.
3. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 26.01.2025).
4. Нікішина О.В. Стратегічні напрями розбудови систем агропромислових ринків у контексті реалізації завдань Плану Відновлення України. *Grail of Science*. 2025. № 48. С. 174-190. DOI: <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.10.01.2025.018>